

4. BOYUT Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 21. Sayı için Halil Nalçaoğlu ile Söyleşi*

4.Boyut Journal of Media and Cultural Studies, An Interview with Halil Nalçaoğlu for the 21st Issue

Söyleşiyi Gerçekleştiren: Derya Gül Ünlü¹ 

¹Bu söyleşi 14 Aralık 2022 tarihinde İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Söyleşinin video kaydına aşağıdaki link üzerinden ulaşabilirsiniz; <https://youtu.be/PN1wW665Twc>

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: D.G.Ü. 0000-0003-3936-7988

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Derya Gül Ünlü,
İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: derya.gul@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 17.11.2022

Kabul/Accepted: 29.12.2022

Atf/Citation: Gul Unlu, D. (2022). 4. BOYUT Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 21. sayı için Halil Nalçaoğlu ile Söyleşi. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 21, 71–80. <https://doi.org/10.26650/4boyut.2022.1224974>

-Merhaba, Bugün 4.Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergimizin 21. sayısını kapsamında gerçekleştireceğimiz söyleşi için toplanmış bulunmaktayız. Bugün çok kıymetli bir konuğumuz bizlerle. Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya Bölümü'nden Sayın Prof. Dr. Halil Nalçaoğlu, hocam hoş geldiniz öncelikle.

Hoş bulduk.

-Çok teşekkür ederiz. Davetimizi kabul edip bizlerle olduğunuz için...

Ben teşekkür ederim davetiniz için. Çok büyük mutlulukla buradayım.

-Hocam, dilerseniz başlayalım...

Tabii ki.

-Genel bir soruyla başlamak istiyorum, kültürel çalışmalar ve kültürel çalışmalar alanına dair. Kültürel çalışmalara baktığımızda sizce alanın genel özelliklerini nasıl tanımlayabiliriz? Nasıl bir çerçeve çizebiliriz?

Kültürel çalışmalar alanı, yani benim üniversitede olduğum 80'lerin sonu 90'lı yıllarda çok parlak bir alandı. Bütün dünyada da öyleydi. Şimdilerde biraz gölgelendi. Teveccüh azaldı. Kültürel çalışmalar programlarına başvurular azalıyor dünyada ve Türkiye'de. Onun için bugünlerde neler oluyor bu alan bitti mi? Ne oluyor? Tartışmaları var gündemde. Fakat istersen şöyle yapalım. Böyle bir alana neden ihtiyaç var? Yani bu alan hangi boşluğu doldurdu? Neden böyle parladı dünyada öncelikle ve Türkiye'de? İki tane izlek, iki tema geliyor aklıma bunu açıklamak için. Bir tanesi daha kavramsal bir tema. Karl Marx ve sosyalizm düşüncesinin yaptığı analizlerle girilen bir angajman. Yani bazı kuramcıların ona verdikleri tepkiler. İkincisi de daha coğrafi bir alan. Yani dikkat edersek kültür çalışmaları alanının parladığı, yükseldiği coğrafyalara bakalım. Tabii ki aklımıza hemen Center for Contemporary Cultural Studies geliyor. İngiltere, Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada. Dikkat edersen hep böyle bir Anglo-Amerikan derinliği olan bir coğrafya tarifi yapmış olduk. Yani Almanya'da, Danimarka'da var tabii kültür çalışmaları ama zaten İngiliz Kültür Çalışmaları (British Cultural Studies) deniyor. Ben bir de böyle coğrafi bir durum görüyorum. Coğrafiden kastım tabii ki kültür coğrafyası.

İlkinde bakacak olursak, Karl Marx'ın toplum analizleri bir kapitalizm eleştirisiyle başlıyor. Toplumun zenginlikleri, toplumsal değerleri nasıl üretiliyor buna bakan bir perspektif var. Emek değer kuramı, bunu analiz ediyor ve bu klasik ekonomik determinizm eleştirisine neden olan ekonomik altyapı diye tabir edilen bölgeye odaklanmış durumda. Gerisi ne? Gerisi üst yapı kurumları; kültür, sanat, eğitim, ideolojiler, medya aklımıza gelen her şey. Aslına bakarsanız her şey. Bütün dünyayı, toplumu, kültürü kapsıyor üst yapı. Marx'ın yazınında kültür biraz daha kenara ayrılmış, kenara itilmiş, ikincil addedilmiş bir bölge olarak tarif ediliyor. Marx'ın derin okumalarında buna itirazlar da var tabii ama onu bir kenara koyalım şimdi. Özellikle daha geleneksel Marxist kuramcılar dünyayı okurken, yorumlarken bu izleğe bağlı kaldılar bir parça. Bu işin bir de tüketim boyutu var. Yani bütün bu maddi zenginliklerin, mal ve hizmetlerin insanlara ulaşma biçimi, bunların tüketim formları, tüketirken oluşan kültürel oluşumlar. Bütün bunlar da apayrı koca bir dünya oluyor. Şimdi birçok kuramcı, özellikle sol eğilimli kuramcılar bunların birçoğu. Hem köklerine baktığımız zaman hem de bizatihi pratisyenlerine baktığımız zaman Birmingham okulundaki insanların ağırlıklı olarak solcu insanlar olduğunu görüyoruz. Nasıl angaje oluyorlar? Yani şöyle, aslında dünyada yani, Kapital'in (1867) yayınlanmasından sonra dünyada, büyük bir beklenti oluşuyor. Nasıl bir beklenti? Bir sosyalist beklenti, bir dönüşüm beklentisi oluşuyor. Nitekim işte 20.yüzyılın başında bunun uygulamaları da başlıyor. Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi. Fakat bu sosyalizme dönüşen toplumların niteliğine baktığımız zaman Avrupa entelektüeli, özellikle dönüşümün olması gereken yerlerde olmadığını görüyor. Hatta tam tersine Almanya örneğinde gördüğünüz gibi Nasyonel Sosyalizm'in yükselişi, faşizmin kasırga gibi bütün Avrupa'yı kasıp kavurması. Yani entelektüel kesimlerde şöyle bir soru oluyor: Buradaki problem ne?

Marx gayet güzel yazmış, altyapı, yeteri kadar gelişmiş, burjuvazi güçlenmiş uzlaşmaz karşıtlıklar, çelişkiler her şey teorinin söylediği gibi şekillenmiş. Fakat öyle bir şey oluyor ki, dünya dönüşmüyor. Bir anlamda dönüşmesi beklenmeyen yerler dönüşüyor. Tarım toplumları

dönüşüyor: Rusya gibi, Çin gibi. Ama Avrupa'da tık yok. O zaman diyorlar ki burada başka bir şey olmalı. Bazı entelektüeller özellikle Alman ekolü acaba Freudyen bir açıklamaya gidebilir miyiz diye bakıyor. Marxizm ve Freudculuğun bir yakınlaşmasını görüyoruz. Bazılarının da -özellikle Anglo-Amerikan gelenekte- baktıkları yer toplumun bizatihi kendisi oluyor. Kültür çalışmalarının kurgulanmasında bizzat bu toplumun içeriden keşfedilmesi söz konusu. Yani insanların, işçi sınıfının kapitalizmi nasıl deneyimledikleri merak ediliyor. O zaman basit biçimde insanlar propagandaya maruz kalır gibi indirgemeci açıklamalar yerine orada hakikaten ne oluyor sorusu soruluyor. Çok klasik bir sorudur: Kadınlar işte çok eziliyorlar. Kadınlar neden isyan etmiyor? Nasıl olur yani? Bu kadar kurbanlaştırıcı söylemin karşısında kadınlar neden isyan etmez? O zaman insanlar şöyle bir cevap buluyorlar buna: Belki içeride öyle şeyler oluyor ki bu hem bireylerin yaşamlarını sürdürme stratejileri ile ilgili olabilir hem de Antonio Gramsci örneğinde olduğu gibi hegemonya gibi bir kavramın aydınlatıldığı, açıkladığı ikna olma pratikleriyle ilgili olabilir. Bütün bu beslenme, mesela Stuart Hall'un çok öne çıkardığı bir kuramcı Gramsci, hapisane defterleri İngilizcede yayınlandıktan sonra özellikle ah tamam işte deniyor. Demek ki insanlar ikna oluyor. Yani demek ki insanlar eziliyorlar ama bunu kuramcılar görüyor, analiz ediyor. Fakat bizatihi ezilen insanlar gidiyor faşist partiye oy veriyor ya da ev içinde ikinci derecede olmayı kabulleniyor. Nasıl oluyor bu işler?

Burada çok derin kültürel dinamiklere bakılmaya başlanıyor. Kültür çalışmalarının çıkış hikayesinde İngiltere geleneğinde özellikle bunu görüyoruz. Bu benim coğrafya diye hitap ettiğim meseleyi ise şimdi şöyle düşünelim; İngilizlerin bir Eric Hobsbaum'ları var bir E.P. Thompson'ları var. Buna müthiş tarihçiler ve bu tarihçiler tarih yazımını disiplinine dönüştüren insanlar. Hobsbaum'un Rise of serisi, E.P. Thompson'un The Making of the English Working Class'ı. Thompson orada ne yapıyor? İşçi sınıfına içeriden bakıyor. İşçi sınıfının içinde ne olduğuna bakmaya çalışıyor. Buna da toplumsal tarih diyoruz. Yani tarih dediğiniz şey Napolyon oraya gitti, orayı fethetti, bir sürü antlaşma imzaladı falan filan hepimizin dünya tarihi dediğimizde aklına gelen şeyler olduğu kadar bizzat insanların geçmişte nasıl yaşadığı da. Yani sosyolojisi ne bu işin? Kültürü neydi? Çocuklara ne giydiriyorlardı? Akşam evde ne pişiriyorlardı? Kiliseye giderken ne giyip çıkıyorlardı? Gidiyorlar mıydı? Gitmiyorlar mıydı? Toplumsal tarih böyle bir şey. Bu gelenek var. Biraz benim coğrafyaya bağlamamın nedeni Anglo-Amerikan kültürü. Zaten Amerika'nın doğu yakasına baktığımız zaman tipik İngiliz kasabaları görürsünüz. İsimleri de hep *new* ile başlar; New England, New Hampshire örneğinde olduğu gibi. Hepsi böyle ilk öncülerin İngiliz modeliyle kurduğu kasabalar. Buralardaki komünal topluluk yaşamı, birbirine bağlılık bunların hepsi bu kültürlerin kendilerine içeriden bakma gelenekleri olduğunu ve birbirleriyle çok yakın bağlarla yaşadıklarını ve hala da bir topluluk oluşturma, bir cemaat olma duygularının çok yüksek olduğunu gösterir. İngiltere, Amerika, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda hepsi böyle. Şimdi bakıyoruz burada ne çıkmış? Kültür çalışmaları çıkmış. Bu bir tesadüf olamaz.

Almanya'ya bakalım. Almanya'da ne çıkmış? Almanya'da Frankfurt okulu çıkmış. Aynı teorik angajmanla, yani post Marx angajmanıya. Almanya bir bakmış yine işçi sınıfı çok güçlü, kapitalizm ilerlemiş vesaire. Ama oradaki entelektüeller Adorno, Horkheimer daha

sonra Jürgen Habermas vesaire. Neye bakıyorlar? Burada müthiş kitle iletişim araçları var. Propaganda çağı 30'lar, 40'lar vesaire. İnsanların beyinleri yıkıyor diye düşünüyorlar. Onlar da bu dönüşümün olmamasının yani Marx'ın öngördüğü dönüşümün arzu edildiği ve teorik olarak anlaşıldığı biçimde gerçekleşmemesinin arkasında başka tepeden baskılayıcı bir şey olduğunu düşünüyorlar. Birisi bunu tepeden baskılayıcı bir biçimde diğeri alttan gerekçelerini (British Cultural Studies). İkisini de hem Frankfurt okulunu hem kültürel çalışmaları Marx'a bir cevap olarak telakki etmek ve ikisini bağdaştırmak niyetindeyim. Nitekim Birmingham okulunun eserlerine baktığımızda eleştirel okulun çalışmalarından da yararlandığımızı görüyoruz fazlasıyla. Çok özet bir şekilde çerçeve çizecek olursak, kültürel çalışmalar insanların kültürlerinin, kültürel pratiklerinin, ürünlerinin, eserlerinin, yapıntılarının, metinlerinin, edebiyatının vesaire içinde bulunan toplumun politik, ekonomik, sosyal yapılarına nasıl yanıt verdiği, onları nasıl dönüştürdüğüne, onlardan nasıl etkilendiğine bakan bir alan. Ve en önemli özelliklerinden bir tanesi bu içeriden bakmak. İkincisi kadim sosyolojiyi, siyaset bilimi gibi disiplinlerin disipliner yapısını, tek kanonlu bir kökten gelen tek çizgideki disiplinler yapısını reddedip parçalı, biraz oportünist, önüne hangi teori gelirse kullanan, bunu kullanmakta sorun görmeyen bir alan. Çünkü bir teorik temel oluşturuyorlar kendilerine. Son olarak da özellikle Almanya'daki faşizmin yükselişi, bu etkilerin yarattığı büyük asimetriyi yani egemen güçler ve toplum arasında kurdukları büyük asimetriyi burada da görüyor İngilizler. Acaba diyorlar bu insanlar hakikaten böyle önlerine gelen boş kağıtlarda üstüne bir şeyler mi yazıyorlar? Yoksa içeride bu egemen ideolojiyi, hegemonyayı sorgulayacak, onun yeniden üretilmesini engelleyebilecek birtakım pratikler de var mı? Bir de buna bakıyorlar.

-Anlattıklarınızla ilişkili olarak kültürel çalışmaların çeşitli biçimlerde karakterize edildiğini görüyoruz. Yapısökümcü, göreci, tarihselci, post modernist, post kolonyalist gibi. Tüm bunlar özelinde düşünüldüğünde, kültürel çalışmaların dünyadaki rolünü, sorumluluklarını nasıl tanımlayabiliriz? Kültür çalışmalarının felsefesini nasıl açıklayabiliriz?

Bu coğrafyalarda gelişen ilk kültürel çalışmalarının felsefesini şöyle görüyoruz: Yani büyük bir manzara resmi var önümüzde, orada dereler, ırmaklar, işte büyük dağlar vesaire var. Fakat detaylarını görmüyoruz Kültürel çalışmalar o detaylara giriyor. Yani o derenin kenarında hangi kurbağa var? Bu çiçek hangi ağacın dibinde bitmiş? Dere hangi hızda akıyor? Marx'ın çizdiği büyük resmin altında neler oluyor? Ya da üstünde neler oluyor? diye bir bakış var. Biraz böyle bir felsefe var. Örneğin Dick Hebdige'e baktığımız zaman alt kültürleri çalışıyor. İlk çıkış anında tabii işçi sınıfı nasıl yaşıyor? Hayatını nasıl idame ettiriyor? Sonra kadın egemenliği başlıyor kültür çalışmaları içinde. Judith Butler vesaire. Onlar marjinalize olmuş bir kimlik olarak yani işçi sınıfı gibi adeta kadın kimliğini öne çıkaran çalışmalar yapıyorlar. Velhasıl kültür çalışmaları aslında böyle büyük bir darbeye toplumu demir bir kısıka alan kapitalizmin aslında uzaktan görüldüğü kadar renksiz, tekdüze, yenilemez, kapitalist düşünceyle mücadele edilemez bir varlık gibi görmemenin daha uygun olacağını düşünüyorlar. Örneğin bu direnme kavramı böyle bir şey. Bunu çok güçlü bir şekilde

çalışıyorlar. Yani insanlar evet fabrikada eziliyorlar emekleri sömürülüyor falan ama akşam “pub”’a gittiği zaman da o birasını içerken İngiliz işçi sınıfı kendi arasında ne konuşuyor acaba? Sistemle ilgili bir düşünceleri var mı?

Bütün bunları Marxist literatürde sanki üretim faaliyetleri dışında bütün yapıp edilenlerin tek bir amacı var gibi okuyorlar. O da sekiz saatlik çalışma süresi boyunca işçinin yok olan maddi manevi varlığını yerine koymak. Koyduğunda bitti. İyi de nasıl kondu? Konurken neler oldu başka? Toplumsal cinsiyetler anlamında neler oldu? gibi sorular sorulmaya başlanıyor. Böyle baktığınız zaman bütünlüklü bir felsefeden belki bahsedemeyiz ama bütünlüklü felsefeleri parçalayıcı bir çoklu bakış açısı sunması bakımından bir felsefe olarak telakki edilebilir. Kültürel çalışmaların felsefesi çok katmanlı, çok disiplinli, disiplinler aşırı, monolitik vizyonu sarsan, alternatif düşünme modelleri sunan bir alan olarak tarif edebiliriz. Bütünlüklü tek bir felsefesi yok, ama olmaması da bir felsefe gibi de düşünülebilir.

-Anlattıklarınız bağlamında Derrida özelinde düşünüldüğünde, aslında yorumun (okumanın/yeniden yazmanın) siyasal karakteri temelinde, Derridacı yapısöküm metinlere yönelik mikroskobik okumaların öneminden bahsediliyor. Söz konusu çerçevede okuma dediğimiz mesele temelde bir yorumlama olarak da nitelenebilir mi?

Tabii yani aslında çok büyük bir kuram dünyasının içinde, hani sisin içinden parlayan bir araba farı görünür ya onun gibi gelen birkaç tane araba tarif edelim bu sorunun cevabına gelirken... Bunlardan bir tanesi dilsel/söylemsel dönemeç (linguistic / discursive turn) diye tabir edilen olay. Şimdi bu bunu kısaca söyleyeyim. Bu ne biliyor musun? Bu aslında Batı felsefesinin, Batı metafiziğinin Decartes’dan beri hatta Antik Yunan’dan beri ve bir türlü aşamadığı özne-nesne ilişkisini yerinden eden bir yeni yaklaşım. 70’ler 80’ler bunlarla dolu. Bu yaklaşım bize ne diyor? Bu yaklaşım bize şunu diyor: ikili bir dualist yapı kurguladık ama acaba anlam nasıl oluşuyor? İlk defa olarak özneler arasılık gibi bir kavram ön plana çıkmaya başlıyor. Yani ben burada oturup seninle konuştuğum zaman aslında biz ikimiz aynı buluta, dil bulutuna katkı yapan birer özneyiz. O halde bu özneler arası etkileşimin ortaya çıkardığı bir şeyler var ki biz bu dünyayı o şeylere göre anlamlandırıyoruz. O şeylere göre bakıyoruz. Buna bakalım diyen bir bakış açısı bu dilsel/ söylemsel dönemeç olarak çevirdiğim.

Dil ön plana gelmeye başlıyor. Dilin bir asla ve kata bir araç olmadığı, ne düşüneceğimizi, hangi sınırlara kadar düşünebileceğimizi tespit eden çok büyük bir ontolojisi var. Bunun kabulü ve bunun anlaşılması. Heidegger’de ev olarak tarif edilir mesela. Dilin içinde oturuyoruz biz aslında. Bizi biz yapan şey dilimizdir değil mi? Beri tarafta dil bilime yakın insanların da keşfi tam da böyle bir şey oluyor. Şimdi bunu bir tarafa koyduk. Bir tarafa da şunu koyalım. Bu perspektiften beslenen ve inşa edici yani söylemin inşa ediciliğine vurgu yapan yaklaşımları da görüyoruz. Böyle bakış açıları da var. Derrida’nın burada girdiği yer şu: Derrida aslında kendine kadar gelen Batı metafiziğinin temel düşüncelerini sorgulayan bir filozof olarak karşımıza çıkıyor. Daha önce bunu Frankfurt okulunda Aydınlanmanın Diyalektiğinde aklın kendisini sorgulamakla yapanlar oldu. Adorno, Horkheimer. Yaptıkları

tam da böyle bir şeydi. Akıl dediğiniz şey Tanrı'nın bize verdiği bir cevher mi? Yoksa bunun da tarihi yazılabilir mi?

Akıl, bilinç bu tür öznel gibi duran şeylerin de aslında nesnel analizi yapılabilir mi? Araçsal akıl gibi bir eleştirinin getirilmesi falan. Derrida bunu daha da ileriye götürerek, doğrudan doğruya kavramların kendilerinin de bu dilin bir ürünü olabileceğini söylüyor. Ve şöyle bir şeye dikkat çekiyor. Diyor ki nedense bizim düşünme biçimimizi belirleyen kavramlar hep ikili karşıtlıklar olarak şekillenmiştir. Özne nesne, erkek kadın, toplum birey, doğa kültür. Aklınıza gelecek bütün bu ikili karşıtlıkları böyle köşe taşları, bir binanın kolonları gibi düşündüğümüzde aslında biz söylemden, dilden yapılmış bir binada yaşıyoruz. Metnin dışında hiçbir şey yoktur. Çok alıntılanan ve çok eleştirilen sözü Derrida'nın. Aslında bunların hepsi yazılmış, oluşmuş şeyler. Yazarın oturup yazdığı değil. Kendiliğinden kültürel olarak oluşmuş gelişmiş şeyler. Acaba bunun tersini düşünebilir miyiz? Yani Derrida'nın aslında yapısökümünde sorduğu tam da böyle bir soru. Yani dilin yapılanmasıyla ilgili de Saussure'un ortaya koyduğu gösteren-gösterilen ikili karşıtlığı da dahil olmak üzere. Göstergenin yapısı da dahil olmak üzere aklımıza gelecek gelebilecek her türlü metni bu şekilde yeniden okuyabilir miyiz? Yerinden edebilir miyiz? Çözebilir miyiz? Tersine çevirebilir miyiz? Söz yazı ikilisini mesela. İletişimcileri çok ilgilendiren söz yazı ikiliğini aynı şekilde düşünebiliriz. Yazı niye parazitik? Yazı sözün bir çıktısı mı? Yazı sözün kâğıda dökülmüş hali mi? Çok temel sorgulamalarla yapısöküm kendine bir yol açıyor. Çok etkili oluyor tabii ki. Aynı zamanda hipertekstualistlikle, anlaşılamazlıkla çok eleştiriliyor. Ama sonuçta bizim kafamıza şunu sokuyor: ben şimdi dünyaya bakarken kullandığım kavramları kendim uydurmuyorum muydum acaba? Bunlar bize hakikaten kültürün sunduğu şeyler mi? Bu birincisi. İkincisi: Ben bunları yapı söküme uğrattığımda kültüre bir başkaldırı sunmuş olur muyum? Yani egemen kültürü bu şekilde sorgulayabilir miyim? Kültür ve doğa dediğim karşıtlığın bizatihi kendisini sorgulayabilir miyim? İnsanı doğanın tek hâkimi, doğaya hükmeden, doğayı kullanan, işte Homo Sapiens Sapiens kendi hakkında düşünebilen akıllı varlık olarak yerinden edebilir miyim? O sisin içindeki ilk dil farıyla birlikte bütün bunların sorgulanması tabii ki yorumlamanın da ötesine giden bir bakış açısı yapısökümü. Kültürel çalışmalarla eşleştiği zaman yapısökümünün en zayıf noktası bir çözüm önerisinin olmayabilmesi.

Tarih boyunca çoktur böyle felsefede yeni başlangıç yapan. Decartes'dan Kant'a kadar. Kant'ın kitabı Prolegomena to Any Future Metaphysics. Yani bütün gelecekteki metafiziklere giriş. Decartes'ın, Heidegger'in ki de öyle. Kendimden öncekileri unuttun şimdi esas ben yapıyorum demiş durumda. Derrida bu kadar iddialı olamıyor. Ben bundan ötesini göremiyorum diyor. Çünkü Batı metafiziği dediği ve bu ikili karşıtlıklar üzerinde duran sistemin çok belirleyici olduğunu söylüyor. Politik eleştiri anlamında orada biraz sıkıntı var. Derridacı bir kültürel okuma olur mu? Olur. Oluyor da zaten. Buna da şöyle itirazlar geliyor. Bu dekonstrüksiyonu bir metodoloji gibi algılamının getirdiği bir zafiyet, altının boş kalması oluyor. Klasik yapısalcı analize geri dönen bir analiz de çok kabul görmüyor. Yani gören de var görmeyen de var ama bu söyleşiyi izleyenler böyle bir marjinle dinlesinler lütfen. Yani böyle kati cümleler şeklinde değil.

Metinlere yönelik mikroskobik ya da odaklı diye ben addetmem Derrida'yı. Çünkü aslında çok daha büyüğünü yapıyor. Ama nasıl yapıyor? Bir Kant metninin dip notuna bakıyor mesela. Orada yakalıyor. Bu ikili karşıtlık dinamiğini. Onun için çok odaklı yani. Şiir üzerine iki üç sayfa yazdığınız zaman sanki o şiiri kafaya takmışsınız gibi durabilir ama. Aslında onun gerekçesi o şiir değildir yani. O da başka daha büyük bir şey söyleniyor. Bütün bir felsefeye aslında bir gönderme yapıyor.

-Kültürel çalışmalara yapısökümcü bir perspektiften eleştirel bir gözle bakıyor olmak aslında metodolojik olarak yön bulmayı da zorlaştırmıyor mu?

Evet, 2002 yılında Birmingham merkezi kapattı. Niye kapattı? Öyle bir dünya oluştu ki o toplum gitti başka bir toplum gelmeye başladı artık. 2000'lerden itibaren. Ne diyoruz ona? Neoliberal kapitalizmin egemen olduğu, Margaret Thatcher'ın, Ronald Reagan'ın, Türkiye'de Turgut Özal'ın kapılarını araladığı bambaşka bir dünya geldi.

Üniversitelerin kamu fonlarıyla fonlanması giderek zorlaşmaya başladı. Akademisyenler üzerinde inanılmaz baskılar oluştu. Daha verimli çalışınlar diye. Çok merak ediyorum, şimdi oturup baksak bundan elli yıl önce ortalama bir araştırmaya bir akademisyen ne kadar zaman ayırıyordu? Şimdi ne kadar? Çünkü ne? Üzerimizde öyle bir baskı var ki. Yaz, yaz, yaz, yaz. Araştır araştır. Hızlı hızlı. Teknoloji de zaten buna elveriyor. Ben kimsenin artık doğru düzgün kitap okumadığını düşünüyorum. Dijital ortamda kitapları okumanız artık çok değişti. Yani çok hızlandı. Anahtar sözcük ile okuyoruz. O kitapları biz yapı söküyoruz aslında. Gerekli olan yerlerini alıyoruz hemen yayın yapıyoruz. Böyle bir dünyaya girdik. İşte bundan kapandı Birmingham Okulu. Üniversiteler daha ticari varlıklar olarak görülmeye başladı. İnsanların vakti kalmamaya başladı. Üniversitede idari kadrolar giderek daraldı. Yani bir akademisyen akademik faaliyet kadar idari iş de yapmaya başladı. Şimdi bütün bunlar bize yeni bir dünyaya doğru kafayı uzattığımızı anlatıyor. Daha acımasız, insanlar arasındaki eşitsizliklerin daha derinleştiği ve yapılaştığı, sınıfsal mobilitenin giderek imkansızlaştığı, prekarya diye bir sınıftan bahsediliyor artık. Hiçbir şeyi olmayanlar diye tarif edebileceğiniz bir sınıf olmayan bir sınıf. Sabit bir işi olmayan, sabit geliri olmayan milyonlardan bahsediyoruz. Göçmenlerden, zorunlu olarak yerlerinden edilmiş insanlardan bahsediyoruz. Bambaşka bir dünya. Şimdi bu dünyanın içinde Madonna şöyle yaptı. Bu da çok ilginçti. AVM'lerde gençler orayı böyle kullandı falan. Bütün bunların hepsi iyi hoş da dedirtiyor insana. Dünya artık bambaşka bir yere gitti. Vekalet savaşları oluyor. İkiz kuleler olayı oldu. Büyük bir kırılma var, ben öyle görüyorum açıkçası. O kırılmanın da etkisiyle, kültürel çalışmalar ilk yıllardaki o alt kültürler, direnişler, mikro direnişler, kimlik siyasetleri, LGBT, kadınlar, işçi sınıfı, işçi sınıfının alt sınıfları, gençler falan bütün bu büyük plethora, büyük renk ve çeşitlilik artık akademisyenleri ve politik oryante olan insanları, siyasetle ilgilenen insanları hafif küçümsemeye de ama bir çözüm getirmeyen bir makro proje sunmayan, reel proje sunmayan -mesela bugün bir çevreci hareket çok daha reel bir şey yapabiliyor.-eleştirilerle karşımıza koydu. Kültür çalışmalarının ortaya çıktığı dönem belli bir toplum vardı. Post-dünya savaşı toplumu, refah toplumu biraz da

devletlerin toplum için bir şeyler yapma gayretinin olduğu bir çağı. 90'ların ikinci yarısı ve 2000'lerle birlikte bu sizlere ömür.

Yani artık çok daha acımasız bir dünya var. Tabii ki refah toplumları hala devam ediyor ama küresel baktığınız zaman Afganistan'ı, Çin'i, Pakistan'ı. Bugün Pakistan'ın üçte birini su bastı, kimsenin kılı kıpırdamadı. Böyle bir dünya yani. Bugün Türkiye'ye büyük bir düzensiz göçmen akını var. Birdenbire kendimizi milyonlarca farklı kültürden insanla bir arada görmeye başladık. Kendi kültürel zenginliğimizi de görmeye başladık, bu sayede. Amerika'da Trump diye bir fenomen doğdu. Rusya'da Putin var. Bakın ilginç bir çalışma olurdu: Trump, Putin, Erdoğan vs. Thatcher, Reagan, Özal. Bunları yalnızca birer politik eleştiri olarak söylemiyorum. Bir çağın semptomları olarak söylüyorum. O semptomlara bakmak ilginç olabilir. Artık böyle bir çağdayız. Yani eğer yeni bir kültür çalışmaları, kültürel çalışmalar olacaksa, Madonna'nın ne giydiği, AVM'de ne olup bittiği, işçi sınıfı çocukları nasıl gizlice bira içtiler gibi konular elbette önemli konular. Ama başka bir dünyaya doğru evrildiğimiz bir gerçek. Küresel kriz var. Küresel göç hareketleri var. Vekalet savaşları var. Yeni yeni şimdi bir nükleer tehdit var. "Bu dünya nereye gidiyor"u belki "kültürcüler" yeniden düşünmeye başlayacaklardır ki başlıyorlar da zaten.

-Tam bu noktada belki yeni kültürel çalışmalar bağlamında Türkiye de konuşulabilir. Yani yeni kültürel çalışmalar için Türkiye nasıl bir kaynak oluşturur ya da neler yapılabilir?

İyi oldu Türkiye'yi gündeme getirmek. Çünkü aslında biz Türkiye'de yaşayan akademikleriz. Ben kendimden örnek vereyim; kültür çalışmaları işte Tony Bennett okuyoruz, Stuart Hall okuyoruz. Ben Micheal Morgan'ın öğrencisi oldum falan. Önce bunları okurken büyük bir hayranlık duyuyorduk. Ne kadar ilginç, çok teorik geliyordu bize. Fakat gidip geldikçe yurt dışına İngiltere'ye, Amerika'ya vesaire. Aslında ben şunu gözlemledim, Türkiye'de kültürel çalışmalar "öykünme" diyeceğim ama pejoratif anlamda demeyeceğim. İngiltere'de kültürel çalışmalar çalışan bir doktor öğrencisinin aslında kendi topluluğu, kendi cemaatinde aktif bir eylemci olduğunu da görebiliyoruz. Yani kültürel çalışmaların alana, sosyal teoriye kattığı gerçekçilik sorgulayıcılık, isyan vücut bulmuş şekilde kendisini orada görüyor. Türkiye'de bu olmadı.

Türkiye büyük sosyal hareketlerin ülkesi oldu hep. Büyük kalkışmalar, büyük darbeler. Demokratik olmak olmamakla ilgili de bir soru bu tabii ki. Yani o kültürün zengin çok katmanlı, çoklu doğası Türkiye'de bir siyasal edim olarak kendisini ortaya koymadı. İlk kültürel çalışmalardan bahsediyorum. Şimdi yeni kültürel çalışmalar diye bir kitap var elimizde: Gary Hall. Onun altındaki alt başlıklara baktığınız zaman böyle dokuna dokuna geçtiğimiz birçok insanın, Deleuze, Derrida, Agamben gibi. Bir sürü yüksek teori, yüksek kuramcı insanların kültür çalışmaları kurumuna dahil edildikleri bir yenilikten bahsediyoruz. Sanırım Türkiye'ye de bu cazibesıyla girecek. Biz yine bakacağız. Vay be, kültürel çalışmalar bitmiş şimdi yeni kültürel çalışmalar başlamış biraz da oraya bakalımcılık yapacağız gibi.

Bu bizim biraz kaderimiz gibi. Yüksek teorik bakış açılarına bir dönüş, bir bakış, onları yeniden anlama, anlamlandırma önemli. Çünkü kuram bizim alet çantamızdır. Biz de kuram yapmalıyız. Çünkü biz kendi toplumumuzla ilgili kuramlar geliştirmek zorundayız. İthal kuramlara karşıyım asla demiyorum. Çok karşıyım o fikre. Çünkü kuram evrensel bir şeydir. O oradan çıktıysa bu buradan çıkıyor. Yeteri kadar araştırma yapmaktan muzdarip olabiliriz. Gayatri Spivak sayesinde ortaya çıkan koca bir subaltern çalışmalar, postkolonyal çalışmalar. Çok iyi oldu yani. O da Hindistan gerçeği olarak kuram dünyasına enjekte edildi. Türkiye için konuşursak, yeni kültür çalışmalarının bir bacağında tabii ki geleneksel kültürel çalışmaların dirsek temasında olduğu ama çok bünyesine almadığı yüksek teori, dekonstrüksiyon vesaire falan gibi yaklaşımlar işin içine girecek. Bizatili gündelik hayatın pratikleri bugün biz bu hayatı nasıl deneyimliyoruz? Yani bugün yani şöyle bir soru atsak ortaya diyelim ki Türkiye’de şu kadar milyon Suriyeli sığınmacı var. Bu insanlar yıllardır burada yaşıyorlar. Acaba televizyonda hangi dizileri seyrediyorlar? Nasıl bir politik perspektif geliştiriyorlar ve neden? Böyle mikro birçok Türkiye’ye özgü sorular. Tabii ki evrensel kuram desteğiyle sorgulanabilir, araştırılabilir. Yeni sıfatın ne kadar hak ediyor bilmiyorum. Ben hiç sevmem yani yeni sıfatını ama kültürel çalışmaların -adı bu olur olmaz bilmiyorum- ilgilendiği dava yerinde duruyor. Çok değişti, bambaşka bir kumaş oldu. Tabii ki sosyal bilimin de okuması, analiz etmesi lazım. Yani yeni kültürel çalışmaların Türkiye’ye Türkiye gibi girmesi önemli. Demek istediğim özetle böyle bir şey.

-Tam da yeniden bahsetmişken dijital ortamın da çok ciddi biçimde hayatımıza girdiğini görüyoruz. Bugün yapay zekayı konuşuyoruz. Tüm bunlar ekseninde sizce kültürel çalışmalar nasıl dönüşüyor? Ya da dönüşecek mi? Nasıl ilişkilenecek?

Bence tam bu çağın sorusu. Buna da birazcık vakit ayırmamak hata olur doğrusu. Şimdi önce söylediklerime sarayım. Yani özneler arasılık, anlamın oluştuğu bir yer, dil kuramlarından bahsettik. İster Saussure’cü olun ister Hjemslev’ci olun. Sonuçta böyle bir yapıdan bahsettik. Bu yapının unsurları nelerdi? Öznelerdi. Yani sen benle konuşuyorsun. Ben başka bir arkadaşım ile konuşuyorum vesaire. Sonuçta bir söylem üretiyoruz. Ve bunu da analiz ediyoruz. Şimdi yeni bir özne girdi devreye. Ben bütün yazdıklarım da özneyi tırnak içinde kullanıyorum zaten. Öyle söyleyeyim. Yeni bir özne girdi devreye yapay zekâ diye bir şey ve bununla etkileşime girebiliyorsunuz. İnsan makine etkileşimi diye bir alan da doğdu. Biraz mühendisler sayesinde. Acaba bütün bu konuştuğumuz kültür pratikleri, kültür ürünleri, deneyimler direnişler vesaire bütün bu kültüre dair olan her şeyin kökünde olan etkileşim meselesi yeni bir katman kazandı mı? Bence kazandı. Yani şöyle ki yeni bir özne doğdu. Hani tam öznenen kurtulmuşken başımıza yeni özne çıkardın olmasın ama tabii ki özne kavramı çok dikkatli kullanmamız gereken bir kavram. Çok kabaca söylemem gerekirse; bu özellikle dil modeli doğal dil işleme yapan yapay zekâ segmenti, makine öğrenmesi aynı zamanda bize şunu gösterdi: Hani akıl sorguluyor demiştik ya Horkheimer’da. İnsanın düşünme biçiminin aslında bayağı mekanik bir şey olduğunu gösterdi. Neden? Çünkü makineler insan aklının belli bir çalışma biçiminin yerine geçebiliyor. “Computational agent” diyorlar buna. Akıllı agentlar insan davranışının yerine geçebiliyor. Hangi alanlarda geçebiliyor? İnsanın

standart akıl yürütme biçimlerini, insanın kafasındaki algoritmayı makineler artık yeniden üretebiliyorlar. Olayın özü kabaca böyle bir şey. İnsanlar giderek makineye benziyor ya da makineler giderek insan gibi oluyor deniyor. Ben de şöyle diyorum: aslında insanların zaten makine olduklarını böylece gördük. Neyi kastediyorum? Yani düşünme etkinliğinin çok önemli bir kısmının aslında mevcut kavramı ya da algoritmanın mevcut unsurlarını yeniden üretmekten ibaret bir şey olduğunu gözlemlemenize olanak tanıdı yapay zekâ. Peki bunun dışında ne kalıyor?

Yeni bir şey yapabilmek. Dünyanın en zor şeyi. Mesela Deleuze'ye sorduğunuz zaman düşünmenin kavram üretmek olduğunu söylüyor bize. Kavram üretmek ne demek? Hepimizin üzerinde uzlaşabileceği bir realiteyi, bir materyal gerçekliği sınıflayan adlandıran yeni bir isim. Algoritmik olan kısmını çıkardığımız zaman aklımızdan, geriye bunlar kalıyor, yeni olan kalıyor. Dediğim gibi dünyanın en zor olan şeyi. Onun için önümüze baktığımız zaman sanat alanı, tesadüflere, olumsuzluğa açık olan alanlar. Birazcık daha tırnak içinde insani, insansı alanlar olarak karşımızda kaldı ve duruyor. Yeni kültür çalışmalarının, hiç kuşkusuz, insan makine etkileşiminin bize sordurduğu bu tür soruları da devreye alması gerekir. Bir başka ifadeyle yani bu olumsuzluk denen –İngilizcesi *contingency* olan- şeyin ömrü ne kadar? Sürdürülebilir mi? Bu ne kadar önemli? Hayata, dünyaya, doğaya bakışımızda bu faktörü ne kadar devreye alabiliriz? Böyle bir sürü yeni ve bence çok derin sorular bizi bekliyor diyebilirim. Demin başka bir açıdan tarif ettiğim yeni dünyanın örgüsü de dijital tabii ki. Ben sosyoloji kökenli bir insanım. Sosyal olan aslında etkileşimsel olandır yani. Sosyal diye bir şey yoktur. İlişki diye bir şey vardır. Ona biz sosyal deriz. E, bu ilişki şimdi dijitalleştiğe kayıt altına alınabilir, tekrar edilebilir, düzeltilebilir, yeniden yazılabilir, sonsuza kadar saklanabilir. Bir sürü etkileşim öbekleri dünyamızı oluşturdukça bu da koca bir kapı açıyor, koca bir alan açıyor bizlere.

Peki. Hocam çok teşekkür ediyoruz. Bizden bizlerle birlikte olduğunuz için. Ben kendi adıma çok faydalı ve kıymetli bilgiler öğrendim sizden. Umarım dinleyen, izleyen herkes için de öyle olmuştur.